

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2020 - Sayı: Salgın Hastalıklar Özel Sayısı
Issue: Outbreak Diseases Special Issue
ISSN: 1302-6879 - Sayfa/Page: 379-392

Geleceği Öne Almak ve Pandemi Gelecek *Bringing Forward the Future and the Pandemic Future*

• Hasan ÇİÇEK*

*Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitimin Felsefi Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı, Van / Türkiye.
Prof., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences, Department of Philosophical Social and Historical Foundations of Education, Van / Turkey.
hcicek@yyu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5914-8323

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:
12/06/2020
Kabul Tarihi / Date Accepted:
01/07/2020
Yayın Tarihi / Date Published:
15/07/2020

Atf: Çiçek, H. (2020). Geleceği Öne Almak ve Pandemi Gelecek. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Salgın Hastalıklar Özel Sayısı*, 379-392

Citation: Çiçek, H. (2020). *Bringing Forward the Future and the Pandemic Future*. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute, Outbreak Diseases Special Issue*, 379-392

Öz

İnsanlık tarihinin en hızlı yayılan salgını ile karşı karşıyayız. Covid-19 (coronavirüs) olarak adlandırılan salgın bütün dünyaya kısa bir süre içinde yayıldığı için Dünya Sağlık Örgütü (WHO) hastalığı pandemi olarak ilan etmiştir. Bu salgının geçmişteki salgınlarla benzerlik taşıyan yanları olduğu gibi, birçok farklılığı da vardır. Bu salgın ile ilgili olarak farklı tezler ileri sürülmektedir. Salgına yol aşan “coronavirüs”ün yapay olma ihtimalinden söz edilmektedir. Laboratuvar ortamında üretilmiş ya da doğal olarak ortaya çıkmış olsun, bu virüsün yol açtığı etkiler gelecekte de devam edecektir. Virüs yapaysa gelecekte de buna benzer pandemiler ile karşılaşma ihtimalimiz vardır. Aynı zamanda bu pandemi yıllar sonra ulaşabileceğiniz birçok teknolojik dijital olanağı bugüne taşımıştır. Bu nedenle pandemi süreci hem geleceği öne almış hem de geleceğimizi pandemik kılma ihtimalini doğurmuştur. Bu nedenle bu süreç insanlığın sahip olduğu uygarlık değerlerine hem zarar vermiş hem de yeni avantajları da içinde barındırmaktadır. Bu çalışmada pandemi süreci ve bu sürecin bazı etkileri irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Pandemi, coronavirüs, insanlık, dijitalleşme, gelecek.

Abstract

We are facing the fastest-growing epidemic of human history. The epidemic called Covid-19 (coronavirus) has been declared as a pandemic by the World Health Organization (WHO) because it has spread to the whole world in a short time. This epidemic has similarities to past epidemics, but it also has many differences. Different theses are proposed regarding this epidemic. The possibility of being artificial of “coronavirus” leading to the epidemic is mentioned. Whether produced in a laboratory or naturally occurring, the effects caused by this virus will continue in the future. If the virus is artificial, we are likely to encounter similar pandemics in the future. At the same time, this pandemic has brought many technological digital possibilities today that we can access years later. For this reason, the pandemic process both brought forward the future and created the possibility of making our future pandemic. For this reason, this process has damaged both the civilization values of humanity and includes new advantages. In this study, the pandemic process and its effects will be examined.

Keywords: Pandemic, coronavirus, humanity, digitalization, future.

Giriş

İnsan adı verilen akıllı ve özgür varlık yeryüzünde sınırlı bir ömürle yaşama imkânına sahip olduğunun bilincindedir. Bu nedenle sınırlı ömrünü daha iyi koşullarda, olabildiğince standartlarını yükselterek geçirmek ister. Bu varlık, sahip olduğu bilinçle hayatını nasıl daha iyiye yöneltebileceğinin de farkındadır. İnsan, daha çok yaşamak, mutlu olmak, sahip olmak, egemen olmak, üstün olmak vb. özellikleriyle egoist bir özelliğe de sahiptir. İnsanın bu egoizmi başına daha fazla problem açmaktadır. Ancak insanın ontik yapısı, onun yaşadığı evrende karşılaştığı problemlerin üstesinden gelebilme mücadelesi içinde olmasını gerekli kılmaktadır. Bu mücadelede bazen başarılı bazen de başarısız olmaktadır. Başarısız olduğunda alternatif çözümler geliştirebilmektedir. Bazen de çözümler zaman almakta, geleceğe havale edilmekte, ya da zamana yayılmakta, ertelenmektedir. İnsanın bir gelecek tasavvuru ve planlaması vardır. Bu planlama ihtiyaca göre ve insanın ulaştığı olanak düzeyine göre şekillenir. Özellikle iletişim ve ulaşım alanında insanın ulaştığı muazzam teknolojik düzey gün geçtikçe gelişmekte, geleceğe ilişkin beklentiler yükselmektedir. İnsanın egoist doğası kontrol altına alınmadığında, eriştiği teknolojik imkânları bazen doğayı paylaştığı diğer varlıklara zarar vermekte bazen bu zarar kendisine de dokunmaktadır. İnsan, bağlı kalması gereken kurallar ve değerleri hiçe sayıp doğayla çarpık bir sömürü ağı kurduğunda ciddi sorunlarla karşılaşabilmektedir.

Karşı karşıya kaldığımız Covid-19 hastalığının da böyle bir kuralsızlıktan doğduğu düşünülebilir. İddia edildiği gibi koronavirüs

yapaysa bundan sonra da insanlığın böyle salgınlarla karşılaşma ihtimali artacaktır. Böylece bu süreç insanlık tarihinde birçok yeniliğe yol açtığı gibi yeni değişim ve dönüşümlere de kapı aralayacaktır. Bunlardan birisi de yıllar sonra ulaşabileceğimiz teknolojik değişimin bugüne taşınmış olmasıdır. Adeta pandemi süreci ile birlikte, biraz da insanın mecbur kalmasından dolayı, iletişim ve ulaşım teknolojisi alanında insanlığın yaklaşık olarak 10 yıl sonra ulaşacağı düzey, erkene alındı ve bugüne taşındı. Özellikle hayatın dijitalleşmesi, online işlemlerin hayatın bir parçasına dönüşmesi, geleceğin teknolojik olanaklarını günümüze taşımış bulunmaktadır. Küresel ve yerel anlamda buna benzer daha fazla değişim ve dönüşüm bizi beklemektedir. Bunun yanında dünyanın salgının gelecekte tekrarlanması gibi bir belirsizlikle karşı karşıya kalma ihtimalinden söz etmek mümkündür. Bu durumda insanlığın geleceği pandemik bir hal alacak, böylece toplumlar bu pandemik gelecekle yaşamayı öğrenmek zorunda kalacaklardır. Belki de Covid-19 pandemisi sonrası zamanın/çağın temel özelliklerinden birisi salgınlarla mücadele olacaktır.

Küreselleşen Tehdit KoronaVirüs ve Öne Alınan Gelecek

Daha çok ekonomik, bilimsel, düşünsel ya da maddi ve manevi değerlerin ulusal sınırları aşarak, dünyada dolaşımına göndermede bulunur küreselleşme. Küreselleşmenin her çağda ve dönemde küresel aktörleri veya özneleri vardır. Küresel aktörler veya özneler, kendi kültürlerinin daha fazla, daha hızlı ve daha etkili dolaşımı için çaba sarf ederek diğer toplumlar ve kültürler üzerinde egemenlik ya da baskı kurabilmektedirler. Küresel öznelerin bu baskısı, diğer kültürler için, maddi ve manevi unsurlarının marjinalleşmesi ya da yok olması gibi, zaman zaman bir tehlide dönüşebilmektedir. Ama bugün yalnız başına “Corona virüs” salgını bütün dünya için tehdit teşkil etmektedir. Bu nedenle pandemi bugün bütün dünya için küresel bir tehlike ve tehdit durumundadır. Çünkü Covid-19 pandemisi bütün toplumların ve kültürlerin maddi ve manevi unsurları için yıkıcı ve yok edici bir niteliğe sahiptir. Böylece pandemi bölge, ülke, ulus, din, kültür, vs. farkı gözetmeksizin bütün dünyaya yayılarak ve bütün insanlığın ortak sorunu olmuştur.

Çağımıza özgü bir salgın olan covid-19 (corona virüs) da ortaklaşa bir nitelik kazandı ve uluslararası bir dolaşıma girip küreselleşti ve bütün dünyayı etkisi altına aldı. Covid-19 başlangıçta pek anlaşılmayan, önemsenmeyen, sıradan bir üst solunum yolu enfeksiyonu gibi algılandı. Bu nedenle haber ajanslarına konu olması da ilk başlarda basit bir şekilde geçiştirildi. Sonra olayın sıradan bir

enfeksiyondan daha öte, tehlikeli, yeni, anlaşılmayan, bulaşıcı ve ölümcül bir hastalık olduğu gün geçtikçe anlaşılmaya başladı. İnsanlık tarihinin en etkili salgınlarından biri olan corona virüs olayının başlangıcı haber bültenlerinde şöyle yer aldı: 27 Aralık 2019 tarihinde Çin'in Wuhan kentindeki bir hastaneye ağır pnömoni tanısıyla üç hasta yatırılmıştır. İlk vaka, Wuhan'daki hayvan pazarında balık satıcısı olan 49 yaşında bir kadındır. Bu ilk vakadan sonra bir anda “corona virüsü” bütün dünyanın gündemi oldu. Başlangıçta sadece Çin’de ortaya çıkan garip yerel bir hastalık olarak algılandı. Fakat kısa bir süre içinde, hızlı bulaştığı ve ölümcül olduğu anlaşılınca, Çin’de önlemler üst düzeye çıkarıldı. Hatta salgının vahameti, ciddiyeti konusunda hem Çin’in hem Dünya Sağlık Örgütü (WHO)’nün hem de diğer ülkelerin yetkililerinin duyarlı davranmadıkları tartışıldı. Çin’e coğrafi olarak uzak olan ülkeler salgının bulaşıcılığı karşısında önlem alma konusunda duyarlı davranmayarak, olayın daha yıkıcı olmasına yol açtılar. Hatta bazı yöneticiler ‘kitle bağışıklığı’ ile salgının etkisinin azaltılabileceğini savun. Ancak corona virüs salgını üç ay gibi kısa bir süre zarfında insan medeniyetini tehdit eder bir biçimde, bir şok dalgası yaratarak, etkilemediği toplum ve sektör bırakmadı. Bu nedenle etkileri dolaylı ya da doğrudan herkese ve her kesime dokundu. Böylece küresel bir nitelik kazandı. Bunun üzerine, Dünya Sağlık Örgütü (WHO), 11 Mart 2020’de “küresel olarak 114 ülkede 118 bin civarında Kovid-19 vakasının tespit edildiğini” belirterek, “Corona Virüsü” kaynaklı “Covid-19” hastalığını Pandemi olarak ilan etti. Zaten bir hastalığın bu denli küresel nitelikte etkili olması pandemi olarak nitelendirilir. Böylece vakanın küresel anlamda ciddiye alınması gereken bir hastalık olduğu; tedbirlerin en üst düzeye çıkarılması gerektiği ve hastalıkla mücadele için uluslararası bir iş birliğine ihtiyaç duyulduğu, Dünya Sağlık Örgütü tarafından tescil edildi. İnsanlık uzun bir süredir böyle bir salgınla karşılaşmamıştı ama elbette bu salgın insanlık tarihinin ilk salgını değildir.

Geçmişte de insanlık birçok salgına maruz kalmıştır. Salgınlar her seferinde hem beşeri sermayenin hem de medeniyetin her türlü değerinin ortadan kaldırılmasını beraberinde getirmiş ve her seferinde toplumlarda farklı alanlarda travmalara yol açmıştır. Bu nedenle tarih boyunca salgınlar, bu gün olduğu gibi, insanlığın ortak derdi olmuş, insanlık tarihinde çeşitli kırılmalara yol açmıştır. Salgınların insanlık tarihinde toplumlarda yol açtığı kırılmalara ilişkin çarpıcı bir analizi, İbn Haldun (1332-1406) yapmıştır. İbn Haldun, 1348’deki (H.749) Tunus veba salgınını bizzat yaşayan bir düşünürdür. Rivayetlere göre, henüz genç İbn Haldun bu salgında anne ve babasıyla hocalarının bir kısmını yitirmiştir. Salgın öyle etkili olmuştur ki, bu sırada Tunus’u

işgal etmiş olan Sultan Ebü'l-Hasan Fas'a dönmek zorunda kalıyor. Beraberinde getirdiği âlimler de onunla Fas'a dönüyor. Hocalarıyla beraber Fas'a gidip öğrenimine orada devam etmeye karar veren İbn Haldûn'u ağabeyi Muhammed bu fikirden vazgeçiriyor. Anne babasını ve bazı hocalarını bu salgınında kaybeden İbn Haldun, büyük veba salgınının gerek *Doğu'da gerekse Batı'da* insanlığın elde ettiği birçok uygarlık değerinin ve insanlığın çok sayıda büyük kazanımlarının yok olmasını beraberinde getirdiğini ve insanlık tarihinde büyük bir yıkıma yol açtığını, umranın bundan yara aldığını belirtmiştir. İbn Haldun salgının sonuçlarıyla ilgili olarak da şöyle der: Salgından sonra, *sanki* “eski dünya çökmüş, yeni bir dünya yaratılmıştır” (Uludağ, 1999). İbn Haldun'un açıklamaları günümüze de ışık tutacak cinstendir. Çünkü onun yaşadığı salgından ve sonrasında edindiği izlenimleri ve tecrübeleri aktardığı analizinde iddia ettiği gibi, diğer salgınlar ve bu günkü salgın da benzer biçimde insanlığın ulaştığı uygarlık değerlerini tehdit etmekte ve yeni bir dünyaya kapı aralamaktadır.

Karşı karşıya kaldığımız Pandemi bütün insanlığı tehdit etmesi bakımından geçmişteki pandemilere benziyor. Uzun süre ABD dış İşleri Bakanlığı yapan Henry Kissinger, Covid-19 pandemisini, “1944'ün sonlarında olduğu gibi, şimdi de herhangi bir kişiyi hedef almayı rastgele ve yıkımla vuran yeni başlayan bir tehlike hissi uyanıyor” (Kissinger, 2020), diyerek 2. dünya savaşındaki duruma benzetiyor. Gerçekten de salgının nerede ve ne zaman can alacağı belli olmayan; her yerde ve her zaman can alan ve bütün insanlığı dehşete düşüren bir yanı vardır. Şüphesiz salgınların hem yaşanan bir süreç olarak hem de sonuçları itibariyle birbirine benzeyen yönleri vardır ama aralarında zaman, mekân, olanaklar, ulaşılan bilimsel teknolojik düzey vb. bakımdan farkların olduğunu da biliyoruz. Bu bağlamda günümüz Covid-19 salgınının diğerlerinden ayrı birçok farkı barındırdığını belirtmeliyiz.

Bugün karşı karşıya kaldığımız salgının, tarihteki diğer pandemilerden bir farkı çok hızlı yayılmasıdır. Adeta insanlık tarihinin en hızlı yayılan salgını ile karşı karşıyayız. Salgın üç ayda bütün dünyayı kapladı. Bugün nereye giderseniz gidin salgın oradadır. Bu nedenle Pandemi bana, “Samara'da Randevu” adlı kadim Arap hikâyesini çağırıştırıyor. Farklı versiyonları olan “*Samara'da randevu*” öyküsü, insanın ölüm karşısındaki trajik halini ve çaresizliğini anlatır. Hikâyeye göre, efendisinin/sahibinin isteği üzerine Bağdat'ta en kalabalık Bağdat pazarına giden köle, orada ‘ölüm’le karşılaşır. İrkilerek, dehşete kapılarak, efendisinin evine koşarak gelir. “Pazarda ‘ölüm’ü gördüğünü ve kendisine en hızlı koşan atını vermesini ve akşama kadar koşarak, ölümün onu bulamayacağı Samara'ya

varacağını; böylece ‘ölüm’den kurtulacağını” söyler. Efendisi köleye en iyi atımı verir ve onu Samara’ya yolcu ettikten sonra, pazara gider, ‘ölüm’ü arar ve bulur. Efendi, ‘ölüm’ü azarlayarak “neden kölemi korkuttun?” diye sorar. Ölüm der ki: “Ben köleni korkutmadım, bu akşam onunla Samara’da bir randevumuz var, buna rağmen onu burada görünce şaşkırdım, o şaşkınlıkla baktım.” Görüldüğü gibi, aslında insan ölümden kaçarken bile ölüme kaçmaktadır. Bu hikâye insanın çağımız pandemisi karşısındaki acizliğini hatırlatıyor. Üstelik bugün salgından kaçıp kurtulacağımız herhangi bir yer de yok. Günümüzde salgından kurtulmak için kimsenin koşarak, kaçarak gidebileceği bir ‘Samara’ yoktur. Bulduğumuz yerde hastalığa yakalanmamışsak, gideceğimiz yerde yakalanma ihtimali vardır. Kaçarsak bile salgına kapılma riskini arttırabiliyoruz. Bu nedenle bulunduğumuz yerde kalıp, önlemleri alarak, yapabileceğimiz ne varsa o uğurda çaba içinde olmalıyız. Çünkü salgın en hızlı bir biçimde her coğrafyayı kaplamıştır.

Fakat geçmişe baktığımızda salgınların bu güne kadar hızlı bir biçimde yaygınlık sergilemediğini görüyoruz. Geçmişteki pandemiler ‘Covid-19’ kadar hızlı bir bulaşma etkisi göstermiyor. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için geçmişteki salgınlardan birine bakabiliriz. Geçmişteki bulaşıcı hastalıklardan biri olan ve birçok cana mal olan Kolera üzerinden karşılaştırma yapabiliriz: Hindistan’da 1817’ye kadar mahallî bir özellik gösteren kolera sonrasında bütün dünya için bir tehdit olmaktadır. Kolera Asya, Afrika, Avrupa ve Amerika’da etkili olmuş ve yüzyıl içinde büyük pandemiler yapmıştır (Yılmaz, 2017: 28). Koleranın küresel tehdit olması Hindistan sınırlarını aşmasıyla başlıyor. Fakat koleranın Avrupa’ya ulaşma tarihi 1831. 1829 yılında ortaya çıkan ikinci büyük pandeminin devamı olarak salgın, 1847’de Osmanlı ülkesine ulaşır (Yılmaz, 2017: 28). Görüldüğü gibi aynı salgın, Osmanlı ülkesine daha geç ulaşıyor.

Kolera 1817’de Japonya’da, 1826’da Moskova’da, 1831’de Berlin’de karşımıza çıkıyor. Dikkat edilirse ortaya çıkması ile diğer coğrafyalara ulaşması ya da yayılması arasında, günümüzdeki salgına göre çok zaman vardır. Salgın ortaya çıktığından ancak on dört yıl sonra Avrupa’ya ulaşılıyor. Ama günümüzdeki salgın üç ay gibi kısa bir sürede bütün dünyaya yayıldı. Kolera salgını Berlin’e ulaştığında toplumsal bir tarvmaya yol açıyor. Bazı insanlar Berlin’i terk etmek zorunda kalıyorlar. Çünkü günümüzdeki durumdan farklı olarak, salgının henüz ulaşmadığı yerlere gidip kurtulma imkânı vardır. Fakat günümüz için böyle bir olanak yok çünkü salgın her yerde vardır. Berlin kolera salgının düşünce tarihine dokunan bir yanı da vardır: 1831 salgınında iki ünlü Alman filozof Arthur Schopenhauer (1788-1860) ile Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) de Berlin’de yaşamaktadırlar.

Hayat ikisinin karşılığını/rekabetini bu olayda da sınar. 1831'de Berlin'deki kolera salgınında Hegel'in meslektaşı ve entelektüel düşmanı Schopenhauer, meşhur bir kötümser olmasına karşın ya da belki de bu nedenle İtalya'nın daha sağlıklı ikliminden yararlanmak için vakit kaybetmeden şehri terk eder. Böylece Schopenhauer salgından kurtulur. Hegel, belki de kendi ulusunu tercih ettiğinden hastalığa yakalanır ve hayatını kaybeder (Cohen, 2019: 217). Hegel, 'seçkin ırk' teorisine bağlı olarak kendi ülkesini terk etmeyi, savunduğu Alman ruhunun yükselişine engel olacak her şeye karşı durma öğretisine aykırı bularak, kolera tehdidinde rağmen ülkesini terk etmez. Çünkü Hegel, güçler ayrımına karşı olduğu gibi, uluslararası ihtilafları ortadan kaldıracak ya da barışı tesis etmesi beklenen uluslar üstü kurumları Almanya'nın ruhunun yükselişine tehdit olarak görür ve çatışmaları önleme görevini üstlenen uluslararası örgütlere karşı çıkar. Ve Alman ruhunu yükseltecek savaşın gerektiğini rüzgâr metaforu üzerinden açıklar: Nasıl ki esen rüzgârlar denizi uzun süreli bir durgunluğun sonucunda ortaya çıkan pislikten arındırır, aynı şekilde ulusların yozlaşması da bu durgunluğun, bu 'daimi' barışın ürünüdür (Cohen, 2019: 217). Hegel'in bu düşünsel arka planı onun kendi ülkesini/şehrini terk etmesini engellemiş ve koleraya yenilmesiyle sonuçlanmıştır. Çünkü salgınlar 'seçkin ırk' ya da ulusun yükselen ruhunu görmez. Schopenhauer, daha realist olduğu için hayatın, doğanın ve o günün şartlarının gerçekliğine uygun olarak davranmış, Berlin'i terk etmiş ve salgından kurtulmuştur. Fakat bu gün Schopenhauer gibi kaçıp gideceğimiz Pandemisiz bir yer yoktur. İşte bu nedenle Covid-19, geçmişteki salgınlardan daha hızlı ve daha geniş bir biçimde bütün bölgelere/alanlara yayılmıştır.

Günümüz Covid-19 salgınının geçmişteki diğer pandemilerden ikinci farkı bu pandeminin yapay olup olmadığı etrafında oluşan tartışmadır. Salgına yol açan virüs, laboratuvar ortamında insan eliyle yapılan bir virüs mü, yoksa doğal olarak ortaya çıkan/gelişen bir virüs müdür? Bu virüs doğal ortamda ortaya çıktıysa kaynağı nedir? Söz konusu virüs hayvandan mı insana geçmiştir? İnsandan hayvana geçmekte midir? Hayvandan hayvana geçmekte midir? Bu ve bunlara benzer sorular etrafındaki tartışmalar uzun süre devam edecek gibi görünmektedir. İnsanlığın bilim ve teknoloji alanında ulaştığı devasa olanaklar ile insanın iflah olmaz aç gözlülüğü ve egoizmi, virüsün yapay olması etrafındaki şüpheyi doğurmuyor değil. Konu başlangıçtan beri tartışılmaktadır ve böyle devam ederse, tartışılmaya devam edecektir. Bilimsel ve politik çevreler şüphelerini ifade etmektedirler. Fakat öyle görünüyor ki, herkesçe kabul görecektir konu ile ilgili bilimsel verilere ihtiyaç vardır. Konu ile ilgili sansasyonel, gerçekdışı, abartılı,

bilimsel olmayan haberler ve bilgiler de şüphesiz bilgi kirliliğine yol açmaktadır. Fakat bütün bunların önüne geçmenin yolu, bir an önce bilim çevrelerinin tarafsız, kimseyi kollamayan, bilimsel hakikati deklere etmelerinden geçmektedir. Başlangıçta konunun araştırıldığı ve virüsün hayvandan insana geçtiği iddia edildi. Bu iddialar Çin'deki ilgililerce dile getirilince, dünya kamuoyu tatmin olmanın ötesinde, şüpheli bir tutum içine girdi. Sonrasında farklı açıklamalar ve bilgiler de ortaya çıkınca, bu açıklama etrafında şüpheler azalacağına arttı. Virüsün yapay olup olmadığı konusunda bilim çevreleri adına yapılan açıklamalar ülkeden ülkeye farklılık gösterince, dünya kamuoyunu tatmin eden bir bilgiye henüz ulaşılabilmemiş değildir.

Son yıllarda insanın kendi hemcinslerine ve doğaya karşı geliştirdiği insanlık dışı muamele, Corona virüsü konusunda da doğal olarak insanları şüpheli olmaya sevk ediyor. Çünkü günümüzde hiçbir canlı, kendi türüne karşı böylesine yönlendirilebilir bir yok ediciliğe, insan denli sahip değildir (Mitscherlich, 1996: 227). İnsanın bu saldırgan ve akla ziyan tutumu insanlığı ontolojik bir felakete sürüklemektedir. Çağımızda hiçbir kuralın ve insani değerlerin çiğnenemez oluşundan dolayı 21. Yüzyılı 'sınırsız kötülükler çağı' olarak nitelemek istiyorum. Çünkü yaşadığımız yüzyılın daha başlangıcında insan dediğimiz varlığın kötülük konusunda hiçbir sınır tanımadığını görüyoruz. Bu durum, insanlığın ontolojik, epistemolojik ve etik anlamda yıkımı ve/veya felaketidir. Hem uluslararası ilişkilerde hem de bireysel ilişkilerde adaletin değil, gücün belirleyici olması, çağın kötücül bir veçhete bürünmesine yetmektedir. Çağımızda, insanın insan için bir risk, bir tehlike unsuru olması, insanın kendi aklına ve cinsine karşı ihanetidir. İnsanın günümüzdeki bu akla ziyan davranışı yüzünden yeryüzü bir cehenneme dönüşmektedir. Dünyanın her tarafında karşımıza çıkan bu insan manzaraları, insanda, insana karşı bir güven bunalımı yaratmaktadır.

İnsanın insanla ilgili güvensizlik içinde olması her konuya şüpheyile bakmasını sağlamaktadır. Günümüzde insanlığın bilimsel ve teknolojik anlamda ulaştığı düzey ve insanın kötücül tarafı yan yana getirildiğinde söz konusu güvensizlik ve/veya şüphe kendiliğinden doğmaktadır. Çünkü insanın bu konudaki tarihsel ve güncel sicili iyi değildir ve hiç de umut vaat etmemektedir. Bu konuda literatürden şunları da derlemek mümkündür: Saldırganlığın kaynakları kendi içimizde, doğamızda içsel olarak yer almaktadır (Mitscherlich, 1996: 227). İnsan davranışı üstüne bilimsel araştırmaların, yok etme tutkusunun kimseyi dışarıda bırakmayacak biçimde her birimizde bir itkiye denk düştüğünü öğretmeleri gerekirdi (Mitscherlich, 1996: 227). İnsanın hem kendi cinsine hem de diğer varlıklara yönelik söz konusu

saldırgan tutumu maalesef uygarlık alanındaki bütün gelişmelere rağmen ortadan kaldırılabilmiş değildir. Freud da saldırganlık konusunda şunları söyler: Açıkça insanları kendi doğalarında bulunan saldırganlığa eğilimi doyurmaktan vazgeçirmek kolay değildir (Akt. Mitscherlich, 1996: 224). Bütün bunların yanında, insanı anlatılan olumsuz özelliklerinden sıyırıp, medeni ve erdemli bir varlığa dönüştürme hedefimiz ve umudumuz vardır. Eğitimin temel amacı da budur. İnsanlık bunu bazen başarıyor da. Fakat eğitim her zaman yeterli olmamaktadır. Bu nedenle gelecekte de insanın elinden neşet eden felaketlerle karşılaşma tehlikesi her zaman olacaktır.

Bugün üzerinde konuştuğumuz, hastalığa yol açan virüsün yapay olması doğruysa, gelecekte de buna benzer salgın felaketleriyle karşılaşmaya hazır olmalıyız. Bu durumda bütün dünyada, eve mahkûmiyet, sosyal izolasyon, maskeli sokağa çıkış vb. tedbirlerle süren hayata alışmalıyız. Tabii ki, ekonomik anlamda toplumların çöküşünü önlemek için ilelebet sokağa çıkma yasaklarıyla yaşayamayız. Ama diğer tedbirlerle hayatın devam etmesi gerekir. İnsanlık bu doğrultuda geleceğin pandemilerine kendini hazırlamalıdır. Bu süreçlerde olacak yeniliklere de. İnsanlık bu doğrultuda yeni uygarlık değerleri üretmek zorundadır. İnsan her duruma uyum sağlayan, farklı problemlere farklı çözümler üretebilen bir varlık olduğundan yeni duruma uygun çözümler üretecektir. Zaten her toplum, salgının en yoğun olduğu zamanda, sosyal izolasyon sürecinde kendine özgü yaşam ve iş koşulları oluşturdu. Örneğin salgının dünyayı kasıp kavurduğu zamanlarda, bütün toplumlar bütün eğitim süreçlerini dijitalle ya da online dönüştürdüler. Dünyada pandemiden etkilenen her toplum bir anda okulsuz topluma dönüştü. Okulsuz eğitim öğretimin olamayacağını savunanlar bile bir anda okulsuz bir toplumun üyesi olduklarını fark ettiler. Bundan sonra da insanlık birçok alanda dijital ve çevrim içi olanaklardan faydalanmanın yollarını arayacaktır. Çünkü hayatımız giderek daha çok dijitalleşecektir. Yeni bir çağa uyanmamız söz konusu olabilir. Sanal olanın reel olanın yerine geçtiği yeni bir dünyaya ve yeni bir asra hazırlanıyoruz. Bu yoğun dijitalleşme zaten gelecekte olacaktı ama corona virüs salgınından dolayı çok fazla erkene alındı. Artık yüz yüze görüşme yerine ekrandan ekrana görüşmenin yapıldığı, fiziksel mekânlardaki toplantı, konferans, seminer, ders vb. etkinlikler yerine, bütün bu faaliyetlerin artık bir aygıt (bilgisayar, tablet, telefon, televizyon vs.) ile sanal olarak gerçekleştiği bir yaşam biçimine evriliyoruz. Biz bu olguyu, ‘geleceğin öne alınması’ ya da ‘geleceğin erkene alınması’ olarak adlandırabiliriz. Bütün toplumlar zorunlu olarak, özellikle iletişimin, iş ve işleyişin aksamaması için teknolojik olanaklarını zorlayarak, daha sonra ulaşılması mümkün

görülebilen, sanal bir hayatın nasıl da olmazsa olmaz olduğunu bizzat yaşadılar. Böylece toplumlar eğitim sistemlerini, iletişim sistemlerini dijitalleştirmeye mahkûm oldular. Bütün bu değişimin pandemiden sonra da devam etmesi, hatta dijitalleşmenin daha da hızlanması mümkündür. Zaten pandemiye yol açan virüs mekanik bir nitelikte ise veya doğal olup yeni salgınları tetikleme ihtimaline sahipse, yeni ve pandemik bir geleceğin bizi beklediğini tahmin etmek zor değildir.

Salgına yol açan virüsün durumu netleşmemekle beraber, insanlık da yeni duruma, pandemi sonrasına kendini hazırlamak zorundadır. Çünkü insan farklı durumlara hızla adaptasyon sağlayan bir varlıktır. Yeni durum, yeni pandemiler ve yeni önlemler anlamına da gelebilir. Salgın sonrası yeni bir çağ ve yeni bir dünyadan söz edebiliyorsak; böyle bir çağda ve dünyada değişim şüphesiz birçok alanda gerçekleşecektir. Pandeminin oluşturduğu krizden, fırsatlar çıkarılacaktır. Yeni pandemik dünyada insanların bireysel ve toplumsal alışkanlıklarından, ilişkilerine; iş anlayışından eğitim sistemlerine kadar birçok alanda değişim kaçınılmaz olacaktır.

Değişimin yoğun yaşanması olası alanlardan biri de ülkelerin dış müdahalelere karşı savunma/saldırma stratejilerinde ve/veya güvenlik politikalarında; askeri alanlarda da ya da savaş kültüründe olması muhtemeldir. Ülkelerin birbirlerine karşı virüs gibi biyolojik savaş aygıtları üretmesini düşünmek bile itemiyoruz. Ama ne yazık ki, 'bütün tarihi savaşın tarihi olan' insanın bunu yapmayacağını veya yapamayacağını söylemek mümkün değildir. Pandemi sonrası dünya, distopik savaflara hazır hale getirilebilir. En hafifinden en ağır olanına kadar silahlarla yapılan geleneksel savaşlar yerine yeni savaş taktikleri geliştirilebilir. Artık savaşlar terör faaliyetleri ve örgütleri üzerinden değil, daha etkili stratejilerle yapılabilir. İnternet sistemlerini çökertmek için hackerler tarafından gerçekleştirilen Rakip ya da düşmana dijital ortamda online olarak verilen zararlar yerine artık yeni bir savaş türünün geliştirilmesi muhtemeldir. Ne olabilir yeni savaş türü. Buna distopik savaş diyebiliriz: Bir ülke başka bir ülkeye böyle bir virüs salacak; ya da uçaklar artık bomba değil, virüs püskürtecek bir şehrin üzerine. Artık Asimetrik ve/veya Konvansiyonel savaşlar yerini distopik savaflara bırakabilir. Bütün bunlar geleceğimizin pandemik olabilme ihtimali karşısında insanlığın yaşayabileceklerinden sadece bazılarıdır. Elbette, pandemi sonrasının salt kötü tarafını görmemeliyiz. İnsanlık, sağlık, eğitim, iletişim, ulaşım, yaşam standardı, insan hakları vs. birçok alanda, önemli ve olumlu gelişmeler de kaydedecektir. Burada yine iş insana düşmektedir. İnsan, 21. Yüzyılın başında karşılaştığı, bütün dünyanın/toplumların duçar olduğu bu tarihi sorunu hem yeni krizlerin/problemlerin başlangıcı yapabilir hem de karşılaştığı

bu tarihi krizi fırsata çevirip dünyayı daha yaşanabilir bir âleme dönüştürebilir. İkincisinin daha insani ve ahlaki olduğu açıktır.

O zaman şu soruyu sormalıyız: Pandemi gelecekte daha iyiye ulaşmak için ne yapabiliriz? Dijital hayatın üzerimizde tahakküm kurmasına izin vermeden, sanal dünyanın kontrolümüzde olmasına dikkat etmeliyiz. Hayat dijitalleşse de insan, insan kalmaya devam etmelidir. Bunun için acıyı paylaşmak, acıları dindirmek gerekmektedir. Çünkü bu yeni hayat birçok insanın yoksullaşmasına ve yoksunlaşmasına yol açabilecektir. İşini, aşını, gelirini, kaybeden insanlar elbette acı ve ıstırap içinde olurlar. Online ders kapsamında dersine katılmak için, internet erişimi ya da bu erişim için bir aygıt imkânı bulamayan öğrenci acı çekecektir. İlgi görmeyen, sosyal iletişim ihtiyacını gideremeyen yaşlı, genç, çocuk her insan, bunu kendine dert edinir. Çünkü “ilgi görmek” hepimizde evrensel bir istek olarak mevcuttur (Mutlu, 2018: 711). Öyleyse herkes imkânı ölçüsünde, elinden geldiğince, acıları dindirmek, başkalarının yoksullukları ve yoksunluklarını gidermek için çaba sarf edebilmelidir. Tolstoy der ki: “İnsan acı duyabiliyorsa canlıdır; başkasının acısını duyabiliyorsa insandır.” Tam da böyle süreçlerde insan, insanla ve insanlığıyla sınanmaktadır. Tarihi krizlerin tetiklediği zorlu toplumsal değişim ve dönüşümlerde imkânı olanlar başkalarının dertleriyle dertlenmeyince, toplumsal bir dayanışma sergilenmeyince, kriz daha çok derinleşmekte ve toplumsal kaoslara yol açmaktadır. Metaforik olarak ifade edersek, ‘herkes aynı gemide’ olduğundan, toplumsal kaos herkese zarar vermektedir.

Bu nedenle Pandemi gelecekte, sosyal ilişki etiği geliştirmek gerekiyor. Reel sosyal hayatımızın ve dijital sosyal hayatımızın belli kurallarının olması gerekmektedir. Bir ilişki ahlaki geliştirebilmek gerekir. Evde, işte, yolda, toplantıda, sokakta, sosyal medyada ilişkileri iyileştirmek gerekir. Adeta bir ‘ilgi ve özen etiği’ne (Çağrı Mutlu, 2018: 128), ihtiyacımız vardır. Başkalarına ilgi ve ilişkilerde/davranışlarda özen göstermek insan olmanın gereğidir. Zaten gelişmemişliğin alameti farikası empati yoksunluğudur. Öyleyse empatik eylemeli ve söyleyebilmeliyiz. Peygamberler ve filozoflar bu sosyal ilkeyi haykırırlar: “sana yapılmasını istemediğini başkasına yapma.” İnsan aklına eseni söylememelidir. Karşısındakinin ne kadar rahatsız ettiğini hesaba katmalıdır. Her zaman haklı olmayabiliriz. Rakibimizin, muhatabımızın da haklı çıkabileceği ihtimaline razı olmaya her zaman hazır olmalıyız. Ancak ilişkileri iyileştirerek zor zamanları atlatmak kolaylaşır.

Sonuç

Korona virüs (Covid-19) salgını bir sonuçtur. Şayet yapay ya da mekanik ise insanın açgözlülüğünün, egoizminin ve hemsiclerine karşı acımasızlığının bir sonucudur. Eğer doğal olarak gelişen bir virüse, insanın evren/doğa ile ve doğadaki diğer varlıklarla çarpık ilişkilerinin bir sonucudur. Her iki durumda da ahlaki bir sorunla karşı karşıyayız. Şayet Koronavirüs yapaysa bundan sonra da insanlığın bu tür salgınlarla karşılaşma ihtimali vardır. Böyle olursa pandemik bir gelecek bizi bekliyor. Bu nedenle pandemi süreci hem geleceği bugüne taşımakta hem de geleceği pandemik bir sürece dönüştürebilmektedir. İnsan gelecekte sahip olacağı birçok teknolojik imkâna bu günden sahip olma olanağı buldu. Bunun hem eksileri hem de artıları olacak. İnsan hayatının dijitalleşmesi, çevrim içinin hayatımızı kaplaması olası birtakım sorunlara yol açma potansiyeline sahiptir. İnternet üzerinden toplumların manipüle edilmesi istenen doğrultuda, istenen yöne kanalize edilmesi gibi bir tehlikeden söz etmek olasıdır. Dijitalleşme aracılığıyla hayatımız tamamen kontrol altında tutulmak istenebilir; bu da bireysel ve toplumsal özgürlüğün yok olmasını ve totaliterleşmeyi pekiştirebilir. O zaman bu süreç otoriter ve totaliter anlayışlara kapı aralamaya yol açabilir. Sözü ettiğimiz yoğun dijital hayat, gençlerin sosyal gerçeklik duygusunu yitirmesine ve hayatı tamamen sanal olarak algılamasına sürükleyebilir. Böylece insan giderek düşünsel ve duygusal olarak robotlaşmaya doğru evrilebilir. Bu da insanın zaman içinde başka bir varlığa dönüşmesi riskini taşır. Bu nedenle bir zorunluluk olan dijitalleşmenin kontrollü olması elzemdir.

Kaynakça

- Kissinger, H. (2020). “Koronavirüs Pandemisi Dünya Düzenini İlelebet Değiştirecek”, (<https://www.perspektif.online/tr/odak/korona-sonrasi-dunya/koronavirus-pandemisi-dunya-duzenini-ilelebet-degistirecek.html>. 15.05.2020)
- Cohen, M. (2019). *Felsefi Masallar*, çev. S.Aktuyun-M.Yalçınkaya, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çağrı Mutlu, E. (2018). İlgi Etiği Bağlamında Çocuğun Ahlaki Eğitimi. *Çocuk ve Medeniyet Dergisi*, 4 (2), 127-141.
- Mitscherlich, A. (1996). *Zulüm Üstüne Savlar*. Sevil, N. (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Mutlu, B. (2018). Nel Noddings'te ‘İlgi’nin Etik Önemi ve Eğitimdeki Yeri. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17 (2), 711-725.

- Uludağ, S. (1999). “İbn Haldûn”, (<https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-haldun>, 11.05.2020.)
- Yılmaz, Ö. (2017). 1847-1848 Kolera Salgını ve Osmanlı Coğrafyasındaki Etkileri. *Avrasya İncelemeleri Dergisi-Journal of Eurasian Inquires*, 1 (6), 23-55. (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuavid/issue/33577/371499>, E.T 01.06.2020).
- Dünya Sağlık Örgütü (2020). “Pandemi İlanı”, (<https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>. 15.05.2020)
- Anadolu Ajansı (<https://www.aa.com.tr/tr/koronavirus/dunya-saglik-orgutu-yeni-tip-koronavirusu-kuresel-salgin-ilan-etti/1762600>.E.T.15.05.2020).